

BOLJI/UZVIŠENIJI SAVEZ: KVALITATIVNA, VREMENSKA ILI PROSTORNA PROMJENA? (Heb 7,22)

Darko TEPERT

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
darko.tepert@ofm.hr

Sažetak

Thomas Witulski u svome članku iz 2007. godine postavlja pitanje odnosa između dimenzije prostora i vremena u koncepciji eshatologije Poslanice Hebrejima, određujući dimenziju vremena kao sastavnicu ranožidovsko-prakršćanske apokaliptičke terminologije, dok dimenziju prostora, onu ontološko-metafizičku i dualističku, određuje kao sastavnicu helenističkog eshatološkog promišljanja u međuodnosu onog »gore« i onog »dolje.« Ovaj članak pokazuje da dimenzija prostora nije nepoznata ranožidovskoj apokaliptičkoj književnosti, što je osobito vidljivo na temelju tekstova nađenih u Kumranu i Judejskoj pustinji. U njima postoje i vremenska i prostorna, tj. kvalitativna dimenzija kad je riječ o apokaliptičkim tekstovima i eshatološkim iščekivanjima, pa i unutar govora o Savez. Grčki pridjev κρείττων koji se pojavljuje u Heb 7,22 u odnosu na Savez, može imati dva temeljna značenja: »bolji« i »uzvišeniji«. Temeljem analize uporabe ovog pridjeva u Poslanici Hebrejima zaključuje se da on u toj poslanici zadržava oba značenja. Isus je označen kao »jamac« Saveza i to kao »drugi svećenik«, »uzvišeniji od nebesa« (7,26), a uz njega se mijenja i Zakon (7,12) te se uvodi bolja nada (7,19). I Savez je tako drugi, bolji, uzvišeniji, nebeski. Stari je Savez dokinut, a novi je Savez, predma u skladu sa starim obećanjima, utemeljen u Kristu. U pojmu Saveza prisutna je stoga i kvalitativna, to jest prostorna, i vremenska dimenzija: on nastupa u točno određenom vremenu, ali je i bolji u odnosu na stari Savez.

Ključne riječi: Savez, Poslanica Hebrejima, eshatologija, apokaliptika, Kumran.

Uvod

Poslanica Hebrejima vrlo bi se lako mogla nazvati i »poslanicom Saveza.« Riječ »savez« (grč. διαθήκη) pojavljuje se u ovoj poslanici 17 puta, dok se u ostatku Novog zavjeta pojavljuje još 16 puta, a ni u jednoj drugoj novozavjetnoj knjizi ova riječ nije uporabljena više od tri puta. Zbog toga osobito dobiva na značaju Heb 7,22, gdje se riječ »savez« pojavljuje prvi put u ovoj poslanici i to unutar sintagme »bolji/uzvišeniji Savez« (κρείττων διαθήκη). Takva sintagma mogla bi dati naslutiti da je ovdje riječ o kvalitativnoj razlici, a ne o vremenskoj, u odnosu na onaj prvi/prolazni Savez.

U nedavno objavljenom članku, Thomas Witulski postavlja upravo pitanje odnosa između dimenzije prostora i vremena u koncepciji eshatologije Posalnice Hebrejima.¹ Pritom on određuje dimenziju vremena kao sastavnicu ranožidovsko-prakršćanske apokaliptičke terminologije, dok dimenziju prostora, onu ontološko-metafizičku i dualističku, određuje kao sastavnicu helenističkog eshatološkog promišljanja u međuodnosu onog »gore« i onog »dolje«. U prikazu dosadašnjeg istraživanja Witulski ocrtava dvije glavne struje. Začetnik je prve struje J. Cambier, prema kojem pisac poslanice rabi doista ranožidovsko-prakršćansku terminologiju, ali je ispunjava kvalitativnim značenjem židovsko-helenističkog načina razmišljanja.² Posljednjih je godina slično razmišljanje preuzeo W. Eisele u smislu utjecaja neoplatoničke misli na Poslanicu Hebrejima.³ Prethodno je Cambierovo razmišljanje doradio E. Grässer, za kojega u Poslanici Hebrejima nije odlučujuća i noseća vremenska odrednica, nego ona prostorna.⁴ S druge je strane stajalište što ga zauzima O. Michel u svome komentaru Poslanice Hebrejima, u kojem govori o integranju elemenata helenističkog, odnosno helenističko-židovskog načina razmišljanja unutar ranožidovskog sustava koji time nije ni razvremenjen ni preoblikovan u helenističkom smislu.⁵ Witulski svojim doprinosom želi pokazati da pisac Poslanice Hebrejima obje dimenzije, vremensku i prostornu, rabi uspojedno i pridaje im jednaku važnost dok ih međusobno isprepliće. Na taj se način, prema Witulskom, »unutar interpretativne sinteze« ostvaruje »prostorno-

¹ Thomas WITULSKI, Zur Frage des Verhältnisses der Dimensionen von Raum und Zeit in der Konzeption der Eschatologie des Hebräerbriefes, u: *Biblische Zeitschrift*, 51 (2007.) 2, 161-192.

² Usp. Jules CAMBIER, Eschatologie ou Hellénisme dans l'épître aux Hébreux. Une étude sur μέλλειν et l'exhortation finale de l'épître, u: *Salesianum*, 11 (1949.) 1, 62-96, 94.

³ Usp. Wilfried EISELE, *Ein unerschütterliches Reich. Die mittelplatonische Umformung des Parusiegedankens im Hebräerbrief*, Berlin, 2003., 426.

⁴ Usp. Erich GRÄSSER, *Der Glaube im Hebräerbrief*, Marburg, 1964., 174.

⁵ Usp. Otto MICHEL, *Der Brief an die Hebräer*, Göttingen, ¹²1966., 394-395.

-vremenska eshatologija«⁶. Uzrok bi tome trebala biti svjesna nakana pisca da objedini ranožidovsku i helenističku tradiciju, što mu je trebalo pomoći u nadvladavanju problema odgođene *parusije*.⁷

Da bi se, dakle, shvatila poruka što je pisac Poslanice Hebrejima želi izreći kada spominje »bolji/uzvišeniji Savez« (Heb 7,22), potrebno je ponajprije utvrditi je li doista prostorna dimenzija odsutna iz ranožidovske apokaliptičke terminologije te utvrditi što u ovoj poslanici znači izričaj »bolji/uzvišeniji« (κρείττων).

1. Palestinsko židovstvo i prostorna dimenzija

Na samom početku svoje monografije o apokaliptici u svicima s Mrtvoga mora, John J. Collins razlikuje dvije vrste apokaliptičke književnosti: jednu, koja se bavi povijesnim razvojem kroz različite epohe; i drugu, koja se bavi otajstvima nebeskog svijeta.⁸ Dovoljno je zaustaviti se samo na kumranskim spisima ukoliko oni nesumnjivo pripadaju palestinskom židovstvu i ne pokazuju obilježja helenističkog utjecaja.

Dokument nađen djelomično u Kumranu (4Q400-407 i 11Q17), a djelomično u Masadi, koji se obično datira u 1. st. pr. Kr., sadrži Pjesme za subotnju žrtvu, to jest niz poetskih hvalbenih prinosa što ih anđeli izriču Bogu kroz prvih trinaest subota (prva četvrtina godine). U njima se podrazumijeva istovremeno nebesko i zemaljsko bogoslužje.⁹

Savez je prema kumranskim spisima i Damaščanskom dokumentu iz Kaira prisutan u zajednici (CD IV,2).¹⁰ Ona je »Dom svetosti«, »Dom savršenstva i istine« (1Q VIII, 5, 9), »Dom Zakona« (CD XIX (B2), 10,13), »siguran Dom« (CD III, 19) izgrađen na čvrstim temeljima (1QS XIV [prethodno VI], 24-27; 1QH XV [prethodno VII], 7-9). Riječ je o metaforama koje označavaju sigurnost proisteklu iz Saveza. Taj se Savez ostvaruje kroz izabranje po kojem su izabranici Božji, koji su primljeni u »novi Savez«, već na zemlji sjedinjeni s anđelima na nebu:

»Moje su oči ugledale ono što je vječno, mudrost sakrivenu ljudima, znanje i mudar naum (sakriven) sinovima ljudskim; na izvoru pravednosti i u

⁶ Thomas WITULSKI, Zur Frage des Verhältnisses der Dimensionen von Raum und Zeit in der Konzeption der Eschatologie des Hebräerbriefes, 189-191.

⁷ Usp. *Isto*, 191-192.

⁸ Usp. John J. COLLINS, *Apocalypticism in the Dead Sea Scrolls*, London — New York, 1997., 3.

⁹ Pjesme su nadahnute prorokom Ezekielom, a osobito onim poglavljima koja se odnose na prijestolje kočiju (Ez 1 i 10) i nebesko svetište (Ez 40-48). Usp. Geza VERMES, *The Complete Dead Sea Scrolls in English*, Harmondsworth, 1997., 321.

¹⁰ Usp. Geza VERMES, *The Complete Dead Sea Scrolls in English*, 41-46.

skladištu sile, na vrelu slave (skriveno) skupštini mesa. Bog ih je dao svojim izabranicima i dao im je da baštine dio svetih. Pridružio je njihovu skupštinu sinovima nebeskim, da budu savjet Zajednice, temelj Zgrade svetosti, vječni nasad kroz sve buduće vjekove« (1QS XI, 5-9).

Vidi se da ovdje nije riječ o nekom budućem savezu, nego o savezu koji se već sada ostvaruje kroz pridruživanje zemaljske Zajednice nebeskoj. Na taj su način pripadnici sljedbe već zakoračili putovima svjetla, dok su drugi još hodili stazama tame.¹¹ Cilj svetoga života jest prodiranje u nebeska otajstva na ovom svijetu i stajanje pred Bogom do vijeka u budućem.¹² Više nego o ontološko-metafizičkoj dimenziji helenističke misli, ovdje je riječ o misticismu koji već sada ima pred očima drukčiji, nebeski svijet (4Q405 20, ii-22).

S druge strane, u kumranskim spisima prisutno je i eshatološko iščekivanje budućih događaja koji uključuju rat protiv zla. U tom iščekivanju istaknutu ulogu ima jedan ili više mesija. Obično se navodi davidovski mesija kralj i aronovski mesija svećenik (1QSa II, 20; 1QSB V, 21, 25, 28). Aronovski mesija bit će posljednji Učitelj koji će »poučavati pravdu na kraju danâ« (CD VI, 11). U tom kontekstu, za »novi Jeruzalem« nikad se ne kaže da dolazi odozgo, već bi mogla biti riječ o obnovi zemaljskog grada po nacrtima anđeoskih graditelja (1Q32; 2Q24; 4Q554-555; 5Q15; 11Q18).

Koliko je do života onkraj smrti, Josip Flavije, kad govori o esenima, rabi izrazito helenistički način razmišljanja, te se esensko vjerovanje može prije opisati kao vjerovanje u besmrtnost, nego vjerovanje u uskrsnuće.

Καὶ γὰρ ἔρρωται παρ' αὐτοῖς ἦδη ἡ δόξα φθαρτὰ μὲν εἶναι τὰ σώματα καὶ τὴν ὕλην οὐ μόνιμον αὐτῶν τὰς δὲ ψυχὰς ἀθανάτους ἀεὶ διαμένειν καὶ συμπλέκεσθαι μὲν ἐκ τοῦ λεπτοτάτου φοιτώσας αἰθέρος ὥσπερ εἰρκταῖς τοῖς σώμασιν ἰυγγί τινη φυσικῇ κατασπωμένας.¹³

[Jer čvrsto je kod njih ovo mišljenje: tijela su raspadljiva i njihova tvar nije trajna, dok duše besmrtne uvijek ostaju, te su, dolazeći iz najfinijeg etera, zatočene u tijelima kao u zatvoru, privučene nekom prirodnom privlačnošću.]

ἐπειδὴν δὲ ἀνεθῶσι τῶν κατὰ σάρκα δεσμῶν οἷα δὴ μακρᾶς δουλείας ἀπηλλαγμένας τότε χαίρειν καὶ μετεώρους φέρεσθαι καὶ ταῖς μὲν ἀγαθαῖς ὁμοδοξοῦντες παισὶν Ἑλλήνων ἀποφαίνονται τὴν ὑπὲρ ὠκεανὸν διαίταν ἀποκεῖσθαι καὶ χῶρον οὔτε ὄμβροισι οὔτε

¹¹ Značajka je kumranskih spisa upravo dualizam svjetla i tame, istine i nepravde (1QS III,13 – IV, 1).

¹² Usp. Geza VERMES, *The Complete Dead Sea Scrolls in English*, 76.

¹³ Josip FLAVIJE, *De bello Judaico* (dalje: *Bell.*), 2,154.

νιφετοῖς οὔτε καύμασι βαρυνόμενον ἀλλ' ὄν ἐξ ὠκεανοῦ πραῦς ἀεὶ
ζέφυρος ἐπιπνέων ἀναψύχει ταῖς δὲ φύλαις ζοφώδη καὶ χειμέριον
ἀφορίζονται μυχὸν γέμοντα τιμωριῶν ἀδιαλείπτων.¹⁴

[Kad su pak oslobođene tjelesnih veza, kao da su oslobođene dugotrajnog ropstva, vesele se i visoko su podignute te sliče dobroj djeci Grkâ koja pokazuju svoje prebivalište skriveno preko oceana, na mjestu koje ne pritišću ni dažd, ni mećava, ni vrućina, nego ga uvijek od oceana osvježava lagani zapadnjak, dok zle smještaju u tamnu i olujnu jamu punu neprekidnih kazni.]

Ipak, u *Pravilu zajednice* helenistička je terminologija sasvim odsutna, te se govori o »vječnoj radosti u životu bez kraja, vijencu slave i haljini veličanstva u beskrajnom svjetlu« (1QS IV, 7-8). Valja međutim primijetiti da besmrtnost nije neko novo stanje koje nastupa nakon smrti, nego je riječ o nastavku onoga stanja koje je započelo stupanjem u Zajednicu, kad je novi član podignut do »vječne uzvišenosti« i pridružen »vječnom Vijeću«, »zajednici sinova neba« (1QH XI [prethodno III], 20-22). Moglo bi se zaključiti da pristupanjem u Zajednicu novi član pristupa u vječni, uzvišeni i nebeski Savez. Nema u tome ničega helenističkog.

Nekoliko tekstova predviđaju mjesto na nebeskom prijestolju kao nagradu pravednima nakon smrti. Tako Mesijanska apokalipsa (4Q521 II) navodi kako će Bog proslaviti vjerne na prijestolju vječnoga kraljevstva.

Na temelju ovih primjera zaključuje se da u spisima iz Judejske pustinje, koji nisu nastali pod helenističkim utjecajem, kada se govori o apokaliptičkim elementima i eshatološkim iščekivanjima, postoji kako vremenska tako i prostorna, odnosno kvalitativna dimenzija. To vrijedi i za slučajeve kad je riječ o savezu kao bitnoj odrednici Zajednice.

2. Značenje pridjeva κρείττων u Poslanici Hebrejima

I pridjev κρείττων tipičan je za Poslanicu Hebrejima u kojoj se pojavljuje 13 puta, a u svim ostalim novozavjetnim knjigama zajedno samo šest puta (1Kor 7,9.38; 11,17; Fil 1,23; 1Pt 3,17; 2Pt 2,21). Sam pridjev može imati dva temeljna značenja: prvo, koje se odnosi na viši položaj, na uzvišeniji status, na ono što je pogodnije ili bolje (u smislu komparativa od ἀγαθός); i drugo, koje se odnosi na relativnu prednost s obzirom na vrijednost, na ono što je korisnije.¹⁵ Ovdje

¹⁴ Bell, 2,155.

¹⁵ Usp. Walter BAUER — William F. ARNDT — F. Wilbur GINGIRCH — Frederick DANKER, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago — London, 2001.³ (dalje: BAGD), ad vocem κρείττων. U *Septuaginti* ovaj se

je potrebno vidjeti može li se odrediti koje točno značenje ovaj pridjev ima u Poslanici Hebrejima: kvalitativno (bolji) ili prostorno (uzvišeniji).

Prvi put κρείττων se pojavljuje u Heb 1,4, gdje se kaže:

τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων ὅσω διαφορώτερον παρ' αὐτοῦς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

[Toliko uzvišeniji/bolji postade od anđela, koliko je drukčije/uzvišenije od njih baštiniio ime.]

Već i sam ovaj redak može pomoći pri određivanju značenja našeg pridjeva. Komparativ διαφορώτερον na neki se način nalazi u paralelnom odnosu s komparativom κρείττων. No, i διαφορώτερον ima dvojako značenje: »drukčiji« i »uzvišeniji.«¹⁶ Teško da bi ovdje pridjev mogao imati značenje »drukčiji«, budući da sama činjenica da je Sinovljevo ime »drukčije« od onoga anđelâ, ne bi mogla opravdati zašto je on κρείττων od njih. U tom bi smislu i κρείττων, zbog paralelizma, imao značenje »uzvišeniji.« Ta »uzvišenost« Sina proizlazi iz činjenice da on »sjede zdesna Veličanstvu u visinama [τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς]« (Heb 1,3). U tom bi smislu značenje ovog pridjeva bilo prostorno, premda se zbog teksta koji slijedi u Heb 1,5-14 ne može isključiti ni ono kvalitativno.

Sljedeći put κρείττων se pojavljuje u Heb 6,9:

Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείσσονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν.

[Uvjereni smo pak za vas, ljubljani, o boljem/uzvišenijem i onom što donosi spasenje, sve ako i ovako govorimo.]

Ovdje κρείσσων¹⁷ predstavlja suprotnost »prokletstvu« i »ognju«, »trnju« i »draču« iz Heb 6,8, odnosno onima koji su »okusili lijepu riječ Božju i snage budućega svijeta, pa otpali« iz Heb 6,5-6. Riječ je, dakle, o kvalitativnom značenju: »Uvjereni smo pak za vas (...) o boljem i onom što donosi spasenje.«

U Heb 7,7 kaže se:

χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται.

[A izvan svake sumnje, niži/lošiji je od višega/boljega blagoslovljen.]

pridjev koristi dvadesetak puta i uvijek kao komparativ od ἀγαθός. Osobito je česta njegova uporaba u Izr i Sir.

¹⁶ Usp. BAGD, *ad vocem* διάφορος.

¹⁷ Obje grafije ravnopravno se koriste i često međusobno zamjenjuju u rukopisima.

Govor je to o Melkisedeku koji je blagoslovio Abrahama (7,1-6). Abraham je pak »rodozačetnik« (7,4) i »nositelj obećanja« (7,6; 6,13-14), uzor vjere (11,8-10.17). Nije vjerojatno da bi se na njega odnosio pridjev ἐλάσσων u značenju »lošiji«, »gori.«¹⁸ Vjerojatnije je značenje »niži.« Suprotnost je onda toga pridjeva »viši«, pa tako valja razumijeti i κρείττων.

U Heb 7,18-19 govori se o nadi koja je nasuprot »prijašnjoj uredbi« i »Zakonu«:

ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγωγῆς ἐντολῆς διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενές καὶ ἀνωφελές – οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος – ἐπεισαγωγῆ δὲ κρείττωνος ἐλπίδος δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ.

[Dokida se, doista, prijašnja zapovijed zbog svoje nemoći i beskorisnosti – jer Zakon nije ništa usavršio – a uvodi se bolja/uzvišenija nada po kojoj se približavamo Bogu.]

Nada je pak kvalitativna stvarnost. Ona je već ponuđena kao pouzdano i čvrsto sidro duše (6,18-19). No, u njoj je i prostorna dimenzija jer ta nada »ulazi u unutrašnjost iza zavjese« (6,19), kamo je ušao Isus kao Veliki svećenik po redu Melkisedekovu (6,20). Tako je ova nada u isto vrijeme i bolja u odnosu na nemoć i beskorisnost Zakona, ali je i uzvišenija ukoliko uvodi u nebesko svetište. Tako κρείττων ovdje ima i kvalitativnu i prostornu vrijednost.

Kako u Heb 7,22, tako i u 8,16 pridjev κρείττων opisuje Savez pa se tumačenje tih dvaju redaka bitno naslanja jedno na drugo. U paralelizmu u Heb 8,16 uporabljen je i komparativ pridjeva διάφορος u odnosu na »bogoslužje« (λειτουργία), te ponovno κρείττων u odnosu na »obećanja« (ἐπαγγελία). »Bogoslužje« odgovara »nebeskim« darovima i žrtvama (8,3-5), što ih prinosi Veliki svećenik koji »sjede zdesna prijestolja Veličanstva na nebesima«, pa je riječ doista o »uzvišenoj liturgiji.« Na sličan način, κρείττων u Heb 9,23 označuje žrtve koje čiste »nebesko« svetište, pa ima značenje »uzvišenije.« U Heb 10,34 κρείττων se odnosi na »trajan posjed [ὑπαρξίς]« koji je suprotstavljen otimanju dobara u progonima. Čini se da bi u tom »posjedu« mogla biti i vremenska odrednica, jer pisac Poslanice ovdje potiče na postojanost dok ne dođe »Onaj koji dolazi« (10,36-37). Teško je, međutim, donijeti konačan sud, jer se imenica ὑπαρξίς u cijelom Novom zavjetu pojavljuje samo ovdje i u Dj 2,45 gdje, međutim, ima značenje materijalnog posjeda.

U Heb 11,14-16, u kontekstu govora o vjeri praotaca, govori se o »domovini« (πατρις) koju su tražili Abraham i Sara. Za tu se domovinu jasno kaže da je »nebeska« (ἐπουρανία). »Grad« koji im je Bog pripremio, nebeski je Jeruza-

¹⁸ Usp. Henry G. LIDDELL – Robert SCOTT – Henry S. JONES – Roderick McKENZIE, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1996., *ad vocem* ἐλάσσων.

lem (12,22). Jasnije je prostorno značenje pridjeva κρείττων u ovom kontekstu. Na tekstove iz Judejske pustinje podsjeća rečenica u kojoj se za naslovnike Poslanice kaže da su »pristupili gori Sionu i gradu Boga živoga, Jeruzalemu nebeskom, nebrojenim tisućama anđela, svečanom skupu« (12,22). Tu je i »Posrednik novog Saveza«, Isus (12,23).

U Heb 11,35 κρείττων je uporabljeno uz uskrsnuće (ἀνάστασις). Čini se da je ovdje potrebno tom pridjevu pripisati kvalitativno značenje suprotstavljeno prihvaćanju oslobođenja pod cijenu napuštanja vjere. To postaje jasno na kraju poglavlja (Heb 11,40) gdje se pridjev κρείττων nalazi usporedno s »postizanjem savršenstva« (τελειώω). Prvotno je značenje svakako kvalitativno, premda se ne može isključiti ni ono prostorno, jer i Sin je postigao savršenstvo kao Veliki svećenik, ulaskom u nebesko svetište (5,9-10), a »Crkva prvorođenaca zapisanih na nebu« uspoređena je s »dusima savršenih pravednika« (12,23). U tom je kontekstu i posljednje pojavljivanje pridjeva κρείττων koji se odnosi na »krv škropljeničku što bolje/uzvišenije govori od Abelove« (12,24). I ovdje je prvotno značenje kvalitativno, no »krv« je krv »Posrednika novog Saveza – Isusa«, te se njegova žrtva istovremeno odvija i na zemlji »prinosom tijela« (10,10) i u »Jeruzalemu nebeskom« (12,22).

Stoga valja zaključiti da pridjev κρείττων u Poslanici Hebrejima sadrži oba svoja temeljna značenja: kvalitativno i prostorno.

Zaključak

Imenica ἔγγυος u cijelom se Novom zavjetu pojavljuje samo u Heb 7,22.¹⁹ U Poslanici Hebrejima Isus je označen kao »jamac« boljeg/uzvišenijeg Saveza. Jamstvo je sadržano u Božjoj vjernosti svome obećanju: »Zakleo se Gospodin i neće se pokajati: 'Zauvijek ti si svećenik'« (Heb 7,21).

Isus je svećenik »po redu Melkisedekovu« i kao takav on je »drugi svećenik« (grč. ἕτερος), različit od svećenikâ po redu Aronovu, svećenik »uzvišeniji od nebesa« (grč. ὑψηλότερος; 7,26). Izričaj »drugi svećenik« pojavljuje se prvi put upravo u Heb 7,11.15. Uz to drugo svećenstvo mijenja se (grč. μετατίθημι) i Zakon (Heb 7,12), te se uvodi, kao što smo već vidjeli, bolja nada (7,19). »Bolja« sadržano je u činjenici da taj svećenik ne treba danomice prinositi žrtve za svoje grijeha, pa za grijeha naroda, nego to učini »jednom, prinijevši samoga sebe« (7,27; usp. 9,12; 10,10).

¹⁹ U *Septuaginti* pojavljuje se samo u 2 Mak 10,28 i u Sir 29,15.16.

Kao što je svećenik drugi, tako je i Savez drugi, bolji, uzvišeniji, nebeski. Za Poslanicu Hebrejima, stari je Savez dokinut, a novi je Savez, premda u skladu sa starim obećanjima ili »zakletvom«, utemeljen u Kristu, novom, savršenijem svećeniku po redu Melkisedekovu. Tako je u pojmu Saveza u Poslanici Hebrejima prisutna i kvalitativna i vremenska dimenzija. On nastupa u određenom trenutku, onim jednim jedinim prinosom tijela Isusa Krista (10,10), ali je i bolji u odnosu na stari, jer jednom zauvijek postiže svoju svrhu, oprostjenje grijeha, posvećenje i otkupljenje (7,27; 9,12; 10,10). Mjesto je toga Saveza nebo, a ta prostorna odrednica nadilazi vrijeme te je istovremeno prisutna već sada i u budućnosti, baš kao i u kumranskim spisima.

Summary

A BETTER/EXALTED COVENANT: A QUALITATIVE, TIMELY OR SPATIAL CHANGE? (Heb 7:22)

Darko TEPERT

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
darko.tepert@ofm.hr

Thomas Witulski, in his paper »Zur Frage des Verhältnisses der Dimensionen von Raum und Zeit in der Konzeption der Eschatologie des Hebräerbriefes«, (BZ 51 [2007] 161-192), tries to explain the relation between the dimensions of space and time in the eschatology of the Letter to the Hebrews. He defines the dimension of time as a part of early Jewish and early Christian apocalyptic terminology, whereas the dimension of space, the ontological-metaphysical and dualist, he defines as a part of the Hellenistic eschatological way of thinking, in the relation between the things that are »above« and those that are »below«. This paper shows that the dimension of space is not unknown to early Jewish apocalyptic literature, as seen in the texts of the Judean desert. In the texts, when it comes to apocalyptic visions or eschatological expectations, including the idea of covenant, there is dimension of time as well as the dimension of space, or dimension of quality. The adjective κρείττων, used with διαθήκη in Heb 7:22, has two basic meanings: »better« and »more prominent«, »higher in rank«. The analysis of the usage of this adjective in the Letter to the Hebrews leads to the conclusion that κρείττων in this letter maintains both meanings. Jesus is defined as the »guarantee« of the covenant, as the »other priest«, »exalted above the heavens« (7:26). With him the Law is changed (7:12), and better hope is introduced (7:19). The covenant is therefore

better, exalted and belongs to the realm of the heavens. The old covenant is abolished, and the new one is founded on Christ, yet according to the ancient promises. In the concept of covenant there are both the dimension of time and the dimension of quality or space. The covenant becomes valid in an exact time and it is better than the old one, because it accomplishes its aim once for all, and that aim is the forgiveness of sins, sanctification and redemption (7:27; 9:12; 10:10). The place of that covenant is heaven, which surpasses time, and is there in the present and in the future.

Key words: *covenant, Epistle to the Hebrews, eschatology, apocalyptic, Kumran.*